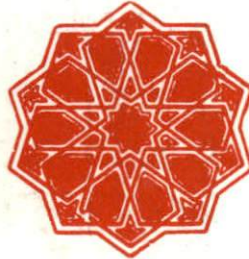

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVII

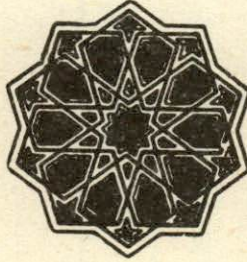

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVII

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISSN 1301-0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1997

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Nefis</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Hollanda Yüksek İslam Okulu</i>	59
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Debatte Über Islamische Pädagogik In Den 20. Jahrhundert</i>	67
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Müslümanların İslami Eğitiminde Gerekli Değişmeler</i>	73
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Notwendige Veränderungen Der Islamischen Erziehung In West-Europa Und In Den Islamischen Landern</i>	79
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Değişim ve İslam</i>	87
Prof. J. DANIELOU (Çev. Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK) <i>Kilisede Misyoner Düşüncesi</i>	101
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Karesi Gazetesi Penceresinden Balıkesir'de Dini Hayat Üzerine Bazı Gözlemler (1916-1917)</i>	105
Prof. Dr. Hamid ALGAR (Çev. Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU) <i>Volga-Ural Bölgesinin Son Büyük Nakşibendî Şeyhi=Şeyh Zeynullah Rasulev</i>	131
Doç. Dr. Mustafa ERDEM <i>İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma</i>	151
Doç. Dr. İrfan AYZAN <i>Emeviler Döneminde Mevali ve Zımmilerin İdaredeki Rolü</i>	175
Doç. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL <i>Haneî Usulcülere Göre Hz. Peygamberin Fiilleri</i>	191
Doç. Dr. İbrahim SARIÇAM <i>Küme't b. Zeyd el-Esedî ve Hâşimiyât'ı II</i>	201
Doç. Dr. İdris ŞENGÜL <i>Kur'an Üzerine</i>	233

Prof. Dr. Muhammed Abdullah DRAZ (Çev. Doç. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU)	
<i>"Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tertib Edilmesi Teklifi"ne Edebi Eleştiri</i>	245
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER	
<i>Musiki ve İnsan</i>	263
Dr. Niyazi AKYÜZ	
<i>Dinin Nesnelleşmesi</i>	273
Michael COOK (Çev. Dr. Sönmez KUTLU)	
<i>İslam'da Aktivism ve Quietizm: İlk Mürcienin Durumu</i>	305
Dr. Sönmez KUTLU	
<i>İlk Mürciî Metinler ve Kitâbü'l-İrca</i>	317
Dr. Baki ADAM	
<i>Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam'a Bakışı</i>	333
Dr. Öznur ÖZDOĞAN	
<i>Kendini Gerçekleştirme Açısından İnsan-Din İlişkisi</i>	359
Dr. Gülay CEZAYİRLİ	
<i>Dinî Grup ve Toplumsal Grup</i>	365
Dr. Bayram AKDOĞAN	
<i>Çağdaş Musikînaslardan Tunus'lu Büyük Bestekâr ve Müzisyen Dr. Salih el-Mehdî'nin Hayatı, Eserleri ve Musiki Anlayışı</i>	377
Dr. Mustafa AŞKAR	
<i>Osmanlı Devletinde Alim-Mutasavvıf Protipi Olarak; Şeyhülislam Molla Fenarî ve Tasavvuf Anlayışı</i>	385
Dr. Mustafa AŞKAR	
<i>Ebu Abdurrahman Sülemî'nin Zikru'n-Misveti'l-Müteabbidâti's-Sufiyyât Adlı Eseri ve Tasavvuf Tarihinde Kadın Sufilerin Yeri</i>	403
Dr. Recai DOĞAN	
<i>Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili</i>	407
Ar. Gör. Bilal KEMİKLİ	
<i>Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Semâ Türü ve Gaybî'nin Devran ve Semâ'a İlişkin Görüşleri</i>	443
Dr. Seyfettin ERŞAHİN	
<i>İslam Tarihçiliği Üzerine (Kitap Tanıtımı)</i>	461

İLÂHÎ DİNLERİN KUTSAL KİTAPLARINDA HELAL VE HARAM ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Mustafa ERDEM

Helâl ve haram kelimeleri, menşe itibariyle, Arapça'dır. Türkçe'de "yasak" ve "yasak olmayan" kelimeleriyle karşılanmaktadır. Ancak muhteva ve anlam farklılıkları sebebiyle tüm dinlerde ve dillerde helâl ve haram kelimelerini bulmak oldukça güçtür. Bununla birlikte yaklaşık aynı anlamları ifade edebilen bazı tabirler bulunmaktadır. Meselâ Fransızca'da "licite", İngilizce'de "lawful", İbranice'de "tahur" kelimeleri genelde helâl karşılığında; Fransızca'da "illicite", İngilizce'de "prohibition forbidden, unlawful", İbranice'de "tame" kelimeleri haram karşılığında kullanılmaktadır.

Bütün dinî, ahlâkî ve siyasî sistemlerde bulunan ve dil farklılığı sebebiyle değişik kelimelerle ifade edilen "yasak olan" ve "yasak olmayan" şeyi, Arapça'daki "helâl" ve "haram" tabirleriyle karşılayacağız. Bu iki terimin zaman içinde biri diğerinin aleyhine çok geniş bir muhtevaya sahip olduğu gibi, çok dar kalıplar içerisine sıkıştırıldığı da görülmüştür. Bazan da helâl haramın, haram da helâlın sınırları içeresine konulmuştur.

Bir kavram olarak "haram"; yapılması, yenilip-içilmesi, kullanılması ve inanılması dinen yasak olan şeyler demektir. Helâl ise, yasaklardan arındırılmış anlamına gelmektedir. Bu iki kavramı biri diğerinin zıddı olarak tanımlamak da mümkündür. Temelinde ibahe olan helâlın, haram ile arasında mekruh bulunmaktadır.

Helâlın muhtevası çok geniş olup, sınırlandırılması ve isimlendirilmesi oldukça zordur. Helâl olan şeylerin yapılması ve kullanılmasında dinî yönden bir sakınca olmadığı gibi bilâkis övülmektedir. Haram ise terkedildiğinde sevap, işlendiğinde cezayı gerektirmektedir. Bu bakımdan kişinin helâlleri ve haramları bilmesi; birincilerine yönelmesi, ikincilerinden de korunmaya çalışması lazımdır.

Haram, mahiyet itibariyle, ikiye ayrılmaktadır. Haram olan şey veya fiil, özünde bulunan ve kendisinden hiç ayrılmayan bir kötülük ve zarar

sebebiyle haram kılınmış ise, buna "haram liaynihi" denilmektedir. Kan, domuz eti vs. bu türden haramlardır. Haram olan şey kendi tabiat ve vasfından değil de sonradan kazanma şekli ve yolu gibi dıştan bir sebepten dolayı haram ise, buna "haram ligayrihi" denilmektedir. Çalınmış ekmek, para vs. gibi aslında haram olmayan şeyler, elde edilmiş veya kullanılmış biçimi bakımından haram olmaktadır.

Helâl ve haram, dinlerin inanç sistemleri gereği, Allah veya din kurucuları tarafından belirlenmiştir. Şayet helâl ve haram ahlâkî ve sosyal bir temele dayanıyorsa, bunda yine o toplumun inanç sisteminin tesiri olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Helâl ve haram, eşya ve fiillerin kendisinden çok, uygulayan kimse bakımından önemlidir. Meselâ harp esnasında mübah olan öldürme fiili, barış halinde haramdır. Yine bir mal normal şartlarda tabii bir hak olarak kullanılırken, hırsızlık yoluyla haram olmaktadır. Çeşitli kullanım alanı olan üzüm de, insanlar tarafından bazan helâl, bazan da haram olarak tüketilmektedir.

Din, kişi ve toplumlar üzerinde etkili olan ve onlarla varlığını devam ettiren bir müessesedir. Bu sebeptendir ki, insanların helâl ve haram telakkilerini etkilemekte hatta şekillendirmekte ve tesbit etmektedir. Öyle ise din ile sıkı bir ilişki içinde olan helâl ve haram kavramlarının ortaya çıkışını dinin, dolayısıyla insanlığın tarihine kadar gerilere götürmek mümkündür. Tarihin hiç bir döneminde dinsiz bir toplum olmadığı gibi, helâl ve haramları bulunmayan bir din de görülmemiştir. Var olan her helâl ve haram telâkkisi, menşe itibariyle, ister beşerî ve ilâhî olsun, isterse toplumsal bir gereklilik veya kültürel bir kalıtım olarak nakledilegelmiş bulunsun, uygulamada mutlaka dini bir görünüm sergilemiş; her devirde dinî bir değer olarak kabul edilegelmiştir.

Tarihin ilk devirlerinden bugüne kadar, toplum halinde yaşamak zoruunda olan insanlar, kendi aralarındaki düzeni sağlayabilmek için belli prensiplere sadık kalmak mecburiyetini hissetmişlerdir. İnsan hakları ve hürriyeti konusunda yoğunlaşan toplumsal sorumluluk, kişilerin karşılıklı fedakârlık anlayışına dayalı bir hayat tarzını benimsemesine yol açmıştır. Sınırsız bir hürriyet, sonsuz bir hak anlayışı, tarihin hiç bir döneminde yaşama şansına kavuşmamıştır. İnsanlar, kendileri için istedikleri şeylerin başkalarının da arzu edebileceğini, makul karşılama ve asgari müştereklerde bir araya gelmek durumunda kalmışlardır. İnsanlar bireysel ve toplumsal yaşayışlarını bir yandan kendi millî değerleri ve tecrübeleri, örf ve âdetleri doğrultusunda düzenlemeğe çalışmışlar, diğer yandan da ilâhî kaynaklı emir ve yasaklara dayanmayı ihmal etmemişlerdir. Netice itibariyle insanlar arası ilişkiler ile Tanrı-insan münâsebetleri, iki temele dayalı olarak gelişmiştir. Ancak ilâhî kaynaklı hükümler, insanlar arası ilişkilerin, Tanrı-kul iletişiminin esas unsurunu teşkil etmiş, insanların düşünce

yapıları, yaşayış tarzları üzerinde etkili olmuştur. İşte helâl ve haram bu açıdan ele alındığında dinin özü ve şekli, dindarın Allah'a kulluk prensibi ile alâkalandırılabilir. Helâl ve haramın bu açıdan ele alınması, dinin özü ve şekli, dindarın Allah'a kulluk prensibi ile alâkalandırılabilir.

Kaynakları neye dayanırsa dayansın kanun, prensip ve esasların bulunduğu her sistemde, mutlak hürriyeti kayıt altına alan, onu sınırlayan kurallar, emir ve yasaklar vardır. İnsan davranışlarının disipline edildiği, inanç manzumesi olan dinlerde aşırı serbestlik ve mutlak hürriyetin olmaması pek tabidir. Çünkü dinin müntesiplerinden yapılmasını istediği emirler olduğu gibi, yapılmamasını emrettiği bazı yasaklar da bulunmaktadır.

Dinî bir kavram olarak kullanılan "haram", günümüzde "yasak" kavramı ile daha geniş bir boyut kazanmıştır. Fakat "yasak" kavramının "haram" kavramını tam olarak karşılayıp karşılamadığı tartışılabilir. Çeşitli toplumlarda zaman ve şartların gereği olarak dini kaynaklı haram kavramının yanısıra beşeri yasaklardan da söz edilmiştir. Ancak genel ahlâkî kurallar olarak nitelenebilen ve örf şeklinde varlığını devam ettiren bu değerlerin dinî kaynaklı olmaları muhtemeldir. Nitekim geçmiş toplumların, ilâhî veya beşerî kaynaklı bir inanç sistemine sahip oldukları, onun aslını, hikmetini araştırma gereği hissetmeden nesiller boyunca taklit ettikleri bilinmektedir.

Helâl ve haramın muhtevası insanlığın, dinlerin hatta kültürlerin tekâmül seyrine göre tedrici bir gelişme göstermiş, fakat özü, özellikle ilâhî dinlerde büyük ölçüde sabit kalmıştır. Bunun, din ve kültürler müşterek bir kaynağa bağlı olmadığı veya onlardan biri diğerinin esaslarını aynen benimsemediği için; bu dinlerin birinde mübah olan birşey diğer din veya kültürde haram olarak nitelendirildiği gibi, haramlar da helâl olarak değerlendirilebilmiştir. Tarihte ve günümüzde bunun çeşitli örneklerini görmek mümkündür.

Helâl ve haramın toplumun kendi yapısından çok onun dini inancı ve kültürüyle yakından alâkalı olduğunu gösterebilmek için Arap Yarımadası güzel bir örnek oluşturmaktadır. İslâm öncesinde aynı bölgede yaşayan ve aynı coğrafi şartlardan etkilenen insanların bu konudaki telâkkileri dinî inanışlarına göre farklılık göstermiştir. Putperestlik, Yahudilik, Hristiyanlık, hatta Mecusilik aynı bölgede yaşayan ve çoğunluğu Arap olan insanların helâl-haram konusunda değişik değerlere sahip olmalarına neden olmuştur.

İlâhî kaynaklı olmaları sebebiyle Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm, genel dünya dinleri arasında ayrı bir grupta yer almaktadır. Kaynak ve mahiyet itibarıyla bu dinler arasında bulunan ortaklık, onların helâl ve haram konusunda da birbirlerine diğer dinlerden daha yakın olduklarını göstermektedir. Ancak bundan, adigeçen üç dinin helâl ve haram anlayışlarında bazı farklılıklar bulunmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. İlâhî tebli-

ğın, insanlığa, farklı zaman boyutlarında ulaşması ile insanların ona ilgisizliği veya onu tahrifi, yeni bir ilâhî tebliğin ortaya çıkmasının asıl sebebi olarak görülmektedir. Yahudilerin Allah'ın emirlerini uygulamamaları, onları değiştirmeleri, Hristiyanlığın başlıca geliş sebebi olarak bilinmektedir. Nitekim her iki dinde meydana gelen bozulma ve insanlığın içinde bulunduğu manevî bunalım, İslâm'ın Allah tarafından gönderilmesine sebep olmuştur.

Dinî inançların kendine özgü özellikleri, helâl-haram konusunda da açık bir şekilde görülmektedir. Yahudilikteki din-toplum ilişkisi, Tanrı-Yahudi toplumu ilişkisiyle devam etmekte; Yehova, Yahudi, Yahudilik üçgeninde ayrı bir karakter kazanmaktadır. Yehova'nın millî bir Tanrı, Yahudilerin Tanrı'nın özel bir milleti, Yahudiliğin de sadece Yahudilerin benimseyebileceği bir din olması, haram konusunda onların bir ayrıcalığının olduğunu hatırlatmaktadır. Yahudilik'te helâl ve haram ile ilgili emirler 613 maddede toplanmakta; bunlardan bir yılın günleri sayısına eşit olan 365'inin yasaklarla, insan vücudundaki kemiklerin sayısına eşit olan 248'inin de helâller (emirler) ile ilgili olduğuna inanılmaktadır¹. Ayrıca bu yasaklarla ilgili hükümlerin Yahudi toplumuna özgü bir özelliğinin bulunduğu unutulmamalıdır.

Hristiyanlar ise, Tevrat'a kendi kutsal kitaplarında yer verdikleri ve onu "Şeriat" olarak tanımladıkları için, kendilerini onun hükümlerinden sorumlu tutmaktadırlar². Ancak yapılan yorumlarla Tevrat'ta yeralan emir ve yasaklara yeni bir anlam verilmekte, haramlar insan duygusu ve düşüncesinin ürünü olarak kabul edilmekte, bütün yiyecek ve içecekler helâl sayılmaktadır³.

İslâm'da pek çok konuda olduğu gibi, helâl-haram konusunda da daha önceki dinlerin ifrat ve tefritinden uzak, orta bir yol izlendiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim insanların hepsini Allah katında eşit olarak muhatap kabul etmekte, hiç kimseye ayrıcalık tanımamaktadır. Temiz yararlı ve iyi olan şeylerin tamamı helâl kılınmakta, kötü ve zararlı olan şeyler de, çeşitli hikmet ve sebeplerle, ilk insandan itibaren bütün insanlığa yasaklanmış bulunmakta; emirlere ve yasaklara herkesin kesinlikle uyması istenmektedir.

Biz bu araştırmamızda kaynaklarının müşterekliği sebebiyle, ilâhî dinlerdeki helâl ve haram kılınan şeyleri karşılaştırmalı olarak ele almak istedik. Her üç ilâhî dinde de büyük günah sayılan ve haram kılınan şirk, adam öldürme (katl), zina, yasaklanmış yiyecekler ve içecekler çalışmamızın asıl konusunu oluşturacaktır.

1. Bkz. Max Joseph, "Precepts, The 613", The Universal Jewish Encyclopedia, New-York, 1948, 8/623-9.
2. Bkz. Romalıları, 7/7.
3. Bkz. Markos, 7/14-19.

A- ALLAH'A ŞİRK KOŞMAK*

İnsanlar, tarihin ilk dönemlerinden beri yaratıcı bir Tanrı, Yüce bir varlık inancına sahip olmuşlardır. Fakat bu Tanrı'nın isim ve sıfatları, mahiyet ve fonksiyonları, tasavvurları her din veya dönemlerde farklılık göstermiştir. Dinî inançların yanında dil ve kültür farklılıkları Tanrı'nın değişik isim ve sıfatlarla tanınmasına sebebiyet vermiştir.

Her dinî inanışta mutlaka bir Tanrı bulunmaktadır. Tasavvurları farklı da olsa, her din müntesiplerinden, kendi prensipleri çerçevesinde Tanrı'na iman etmeyi istemektedir. İşte inanan insanın Tanrısını, dininin isteği dışında tasavvur etmesi, ona bazı ortaklar araması veya bazı şeyleri onunla kendi arasına aracı olarak koyması, genel anlamıyla "şirk" olarak tanımlanmaktadır. Putları kabullenmek, onlara tapmak, onları yapmak bir çeşit şirk olarak değerlendirilmektedir.

Şirk, Tanrı ile alâkalı bir konudur. Dolayısıyla dinlerin Tanrı anlayışlarını ortaya koymadan nelerin şirk olduğunu veya şirkin sınırlarını belirlemek mümkün olmamaktadır.

a-Yahudilik'te Şirk:

Yahudilik'te Yehova⁴ olarak adlandırılan Tanrı, dünya ve dünyadaki-leri yaratan bir varlıktır⁵. Aynı zamanda O, İsrailileri Mısır'da zulümden kurtaran⁶, tek olan Allah'dır⁷. Her Yahudi O'nu sevmek⁸ ve O'ndan korkmak zorundadır⁹. İbadet yalnız O'na yapılmalı¹⁰ ve O'nun adına yemin edilmelidir¹¹. Yahudileri kutsal sayan ve bu yüzden onların da kendisini

* Helâl-Haram konusu, dinlerde muamelatla (fıkıh) ilgili hususlarda ele alınmıştır. Bir kimseye bazı emir ve yasakların konulabilmesi ve onun bu yasaklara uymasının istenmesi; belli bir dine inanan ve onun prensiplerini bütünüyle kabul eden kişi için mümkündür. Henüz herhangi bir dine girmemiş bir insanı, inanmadığı şeylerden sorumlu tutmak elbette mümkün olmayacaktır. Ancak inanç sistemlerinin hemen hemen hepsi, bir bütün olarak ele alındığında ilk karşılaşılan husus, Tanrı konusu olmaktadır. Genelde Tanrı merkezli dinî düşüncelerde O'nun konumunun tesbiti ön plana çıkmaktadır. Emir ve yasakları koyan, insanların davranışlarını kontrol eden O'dur. Bu sebeple Tanrı'ya inanmak iman esaslarının başında yer almaktadır. Mü'min olan bir kimse o dinin kendi esprisini içerisinde Tanrı'na belirtilen şekilde inanmakla yükümlüdür. Aksi halde dindar olamaz. Bu sebeple dini inanışın dışında bir Tanrı tasavvur etmek haramdır. Biz bu düşünceden hareketle "şirk" konusunu haram kapsamında değerlendirmekte yarar gördük. Kaldı ki, tabiatları ve mahiyetleri itibarıyla haramlar, bütün dinlerde, inançla ilgili haramlar, ibadetle ilgili haramlar, ahlâkî haramlar şeklinde tabii bir bölünme arz etmektedir.

4. Bkz. Çıkış, 4/15, 20/20; Tesniye, 5/6.

5. Bkz. Tekvin I. Bab; Tekvin, 2/1-7.

6. Bkz. Çıkış, 20/2.

7. Bkz. Tesniye, 6/5.

8. Bkz. Tesniye, 6/5.

9. Bkz. Tesniye, 6/13, 10/20.

10. Bkz. Çıkış, 23/25; Tesniye, 10/20.

11. Bkz. Tesniye, 6/13; 10/20.

kutsal olarak bilmesini isteyen Allah¹², Yahudilerin kutsallıklarını koruyabilmesini, gösterdiği yol ve şartlara uygun olarak yaşamalarına bağlamıştır¹³. Tevrat'a göre Yahudilerin Tanrısı, yukarıda belirtilen özellikleri yanında çok acıyan¹⁴, kıskanç¹⁵, yorulan¹⁶, insanlarla konuşan¹⁷, onlarla güreşen¹⁸ bir Tanrı olarak da vasıflandırılmaktadır.

Yehova, Yahudilik'te "on emir" olarak bilinen temel prensiplerin¹⁹ başında, kendi kimliğini hatırlatmış, kendisine eş koşulmasını yasaklamış, put ve putçuluğa dayanan herşeyi haram kılmıştır²⁰. Tevrat'ta yeralan bu açık hüküm gereğince Yahudilik'te Tanrı'ya eş olabilecek herşey şirk kapsamına alınmıştır. Putlar ve putperestlik şirke en açık örnek olarak gösterilmiştir.

Yahudilik'te Allah'dan başkasına tapmanın ve O'na şirk koşmanın cezası, her kim olursa olsun, taşlanarak öldürmektedir. Eğer bu durum umumîlik gösterirse, o yöre halkının tamamının kılıçtan geçirilmesi, hayvan ve diğer mallarının şehrin ortasına toplanarak yakılıp telef edilmesi emredilmektedir²¹.

Yahudilerin kutsal kitaplarının yanısıra Kur'an-ı Kerim'de de onların Allah'dan başkasına kulluk etmelerinin ve puta tapmalarının yasaklandığı hatırlatılmaktadır²². Yahudiler, kutsal kitaplarındaki bu emir ve ihtarlara rağmen, Mısır'dan kurtulduktan sonra, karşılaştıkları bir toplumun inanç şekline özenerek, puta tapmak istemişler²³ ve Hz. Musa (a.s.) Tur Dağı'na çıktığı zaman Samirî adında birine put yaptırarak ona tapmışlardır²⁴.

12. Bkz. Levililer, 22/32.

13. Bkz. Tesniye, 28/9.

14. Bkz. Tesniye, 4/31.

15. Bkz. Tesniye, 5/10.

16. Bkz. Tekvin, 2/3.

17. Bkz. Tekvin, 17/22.

18. Bkz. Tekvin, 32/22-32.

19. Bkz. G. Tümer, A. Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 1988, s. 118.

20. Bkz. Çakış, 20/2-6; Tesniye, 5/6-9. Ayr. Bkz. Levililer, 26/1; Tesniye, 27/15.

21. Geniş bilgi için Bkz. Tesniye 13. Bölüm, 13/1-18.

22. Bkz. En'am, 151.

23. Bkz. Araf, 138.

24. Bkz. Araf, 148-151. Kur'an-ı Kerim, bütün peygamberlerin şirk inancından uzak olduklarını ve gönderildikleri kavimleri de şirkten uzaklaştırmaya çalıştıklarını bildirmektedir. Böylece Kur'an-ı Kerim, gerek Hz. Musa'dan önceki, gerekse ondan sonraki toplumların inanç yapısına ışık tutmaktadır. Hud (a.s.) puta tapıcılığın kötü bir davranış olduğunu, kendisinin başkaları gibi puta tapmaktan uzak bulunduğunu ifade etmiştir. (Hud, 54). İbrahim (a.s.) hiçbir şeyi Allah'a eş koşmamakla emrolunmuş (Hacc, 26), o da oğullarını puta tapmaktan koruması için Allah'a dua etmiştir. (İbrahim, 35). Aynı şekilde Yusuf (a.s.) ataları İbrahim (a.s.), İshak (a.s.) ve Yakub'un (a.s.) dinine uyduğunu, Allah'a eş koşmasının kendisine yakışmayacağını beyan etmiştir. (Yusuf, 38). Lokman (a.s.) Allah'a ortak koşmamalarını oğullarına tasviye etmiştir. (Lokman, 13).

Yahudilerin puta tapmaları, Kitabı Mukaddes'in Yeni Ahit kısmında da konu edilmiş ve bu yüzden Musevilerin sapıklığa düştüğü belirtilmiştir²⁵.

b- Hristiyanlık'ta Şirk:

Tanrı kavramı, Hristiyanlık'ta oldukça karmaşık ve komplike bir görünüm arz etmektedir. Bu sebeple, Yahudilik'teki monoteist Tanrı inancı ve İslâm'ın Allah akidesinden ayrı bir nitelik taşımaktadır.

Hristiyanlık'ta Tanrı anlayışını karmaşık ve kavranılması güç bir inanç haline sokan unsurların başında, İsa'nın dindeki yeri ve ona verilmiş istenen sıfatlar gelmektedir. Hristiyan ilâhiyatının, Kitabı Mukaddes'te yeralan Pavlus'un düşüncelerinden etkilenmesi, başlangıçtan itibaren Hz. İsa'ya, inanç değerleri içerisinde farklı yerler verilmesine ve onun değişik şekillerde anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu konuda çıkan görüş ayrılıkları çeşitli zamanlarda gerçekleşen Hristiyan Konsillerinin konusunu oluşturmuştur. Bu konsillerde Hz. İsa'nın tabiatı ve şahsiyeti, tartışmaların odak noktasını teşkil etmiştir. Ulaşılan ortak görüşlerde Hz. İsa, Baba Tanrı'nın yanında, Oğul Tanrı olarak "Teslis" in ikinci unsuru olmuş ve Hristiyan inancının en önemli esası sayılmıştır²⁶. Öyleki, yaratıcı bir tanrının valığına inanılan Hristiyanlık'ta Baba Tanrı ikinci plâna itilmiş ve pasif bir konuma getirilmiş, Oğul Tanrı İsa ilk plâna çıkarılmıştır²⁷.

İlk bakışta, Teslis akidesine dayanan Hristiyanlık'ta, Tanrı'ya ortaklık şeklinde değerlendirilen şirketten söz etmek makul görülmeyebilir. Tanrı'yı üç ayrı varlık olarak niteleyen ve bu üçü de bire irca eden bir inanç sisteminde şirk kavramını sağlam bir esasa dayandırmak da kolay değildir. Çünkü Hristiyanlık'ta Tanrı tek bir varlık olarak algılanmamaktadır. Tabiatı, mahiyeti ve fonksiyonları itibariyle teslisi oluşturan her üç unsurun ayrı ayrı görevleri bulunmaktadır. Bu da üç ilâhın veya üçten oluşan bir ilâhın kolektif bir faaliyet içerisinde olmasını gerektirmektedir²⁸. Bununla birlikte Hristiyan ilâhiyatında şirk konusuna yer verilmekte ve asıl şirk sayılan putçuluk yasaklanmaktadır. Nitekim Pavlus yazdığı çeşitli mektuplarda şirk olması sebebiyle putperestliği yermiş ve putpe-

25. Bkz. I Korintoslulara Mektup, 10/6-7, 14.

26. Kitabı Mukaddes'te İsa'nın hayatı hakkında açık ve yeterli bilgi bulunmayışı, onun ölümü ve şahsiyeti konusunda Hristiyanlar arasında görüş ayrılığına sebep olmuştur. Bu görüşler, Hristiyan literatüründe "Konsil" olarak bilinen değişik zamanlarda, din adamlarından meydana gelen toplantılarda tartışılmıştır. İsa ve Teslis'in başlıca tartışma konusunu teşkil ettiği ilk dönem konsillerinin, günümüz Hristiyanlığının şekillenmesinde büyük etkileri olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Muhammed İzzet et-Tahtavî, En-Nasraniyye ve'l-İslâm, Kahire, 1978, s.30-45; Mehmet Aydın, Hristiyan Genel konsilleri ve II. Vatikan Konsili, Konya 1991, s. 12-25.

27. Bkz. Luka, 11/2.

28. Bkz. I Korintoslulara, 8/4-6.

29. Bkz. I Korintoslulara, 5/11.

restlerle birlikte yemek bile yenilemeyeceğini söylemiştir²⁹. O, Musa'nın kavminin putperestlik yüzünden helâk oluşunu örnek göstererek, Hristiyanları, şirk saydığı putperestlikten uzak durmaya çağırmıştır³⁰.

Teslisi oluşturan üç unsurdan herbirine ayrı saygının gösterilmesini isteyen, fakat tabiat ve vasıfları itibariyle karmaşık bir tanrı inancına sahip olan Hristiyanlık'ta, açıkça şirkin ne olduğu ve hangi inanışların şirk sayıldığı, puttan ve putperestlikten ne kastedildiği tam olarak anlaşıl原因mamaktadır. Belki de, kanaatimizce, Hristiyanlık'ta şirkten kastedilen, Teslisin dışında bir inancı benimsemek, putçuluk ise Teslis akide tarzından farklı bir tapınma şeklini kabul etmektir³¹.

Öte yandan Kur'an-ı Kerim, Teslisi kabul etmeleri, Hz. İsa hakkında aşırı inanışlara sahip olmaları ve din adamlarını tanılaştırmaları sebebiyle, Hristiyanları kâfirler olarak nitelerken³² müslüman kelâmcılar da Teslisi şirk türlerinden saymışlardır³³.

c- İslâm'da Şirk:

İslâm'da Hristiyanlık'tan ve Yahudilik'ten tamamen farklı bir ilâh anlayışı vardır. İslâm'ın ilâh akidesi, onun zâtı, sıfatları ve filleri ile ilgili buyrukları, onun, farklılığının temellerini oluşturmaktadır. Şöyle ki, İslâm'ın Allah inancında ne Yahudilik'teki gibi beşerî vasıflar yer almakta, ne de Hristiyanlık'ta olduğu gibi tanrı insanlaştırılmakta veya insan tanrı seviyesine çıkarılmaktadır. Beşerî sıfatları olan tek bir tanrı anlayışına yer verilmediği gibi, Teslis ekidesi de küfür veya şirk sayılmıştır. Bu sebeptendir ki İslâm'da saf ve net bir Allah inancı vardır. Kur'an-ı Kerim Allah'ı, zâtı, sıfatları ve fiilleriyle birlemeyi tevhid (monoteist) inancının esası kabul etmiştir. Böyle bir inanca sahip olmayan kimsenin mü'min olmadığını bildirmiştir. İhlâs sûresinde şöyle buyrulmaktadır: "Deki: Allah birdir. Allah Samed'dir. Kendisi doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır"³⁴. Ayrıca Allah'ı, zatına ve şanına layık olmayan sıfatlarla tavsif etmek ve O'nu Kur'an'da zikredilen nitelikleri dışında kalan şeylerle nitelemek küfür sayılmıştır³⁵.

Her bakımdan mutlak bir tek Tanrı inancını ihtiva eden Kur'an-ı Kerim, önceki milletlerin ve dinlerin yanlış tanrı inanış biçimlerini tenkit etmekte ve insanları doğru inanca (Hak Din) çağırılmaktadır. Teoride (tevhid-i ilmî) ve amelde (tevhid-i ma'budî) Allah'ı birlemeyi doğru inancın esası saymaktadır.

30. Bkz. I Korintoslulara, 10/6-7, 14-21.

31. Bkz. Matta, 12/31-32; Romalılara, 5/10-11.

32. Bkz. Nisa, 171; Maide, 17, 72, 73; Tevbe, 30.

33. Bkz. İsmail Hakkı İzmirli, Yeni İlmî Kelam. Sadeleştiren: Sabri Hizmetli, Ankara-1981, s. 266-7.

34. Bkz. İhlâs, 1-4.

35. Bkz. Maide, 17, 72, 73; Tevbe, 30.

Kur'an'ın ilk muhatabı olan Arap toplumu, Kadir-i Mutlak ve yaratıcı olarak Allah'ı bilmelerine rağmen putlara tapmışlar, her kabile kendine bir put edinmiş ve İslâm'dan önce de kutsal bir yer kabul edilen Kâbe'nin içi çok sayıda putlarla doldurulmuştur. Müşrik Araplar bu putları tanrıya yakınlaşmak, birtakım isteklerini gerçekleştirmek konusunda aracı yapmışlardır.

Kur'an, ilâhî tebliğ metodunda, insanlara öncelikle iman yönünden yaklaşmış; onları Allah'ın varlığı ve birliğine davet etmiştir. Mekki sûrelerin büyük çoğunluğunun, umumî bir hitapla insanları imana ve düşünmeye davet edişinin, insanları tevhide çağırışının hikmetini, o günkü toplumun özellikle sapıklık ve putperestliğe dalmış olmasında aramak gerekmektedir.

Tevhid inancına aykırı her türlü inanış şekli- putperestlik, dualizm, çok tanrıcılık gibi- şirk olarak değerlendirilmiştir³⁶. Belirtilen inanış şekillerini kabul edenler müşrik olarak nitelendirilmiştir. Tevhid dini İslâm'ın Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.), imanda ve amelde, mutlak olarak Allah'a kullukta bulunmak ve ona hiçbir şeyi eş koşmamakla emrolunmuş,³⁷ bütün insanları bu inanca yönelmeye çağırıştır. Kur'an ayrıca, her türlü yardım ve isteğin, dua ve niyazın da yalnızca Allah'a ait olduğunu bildirmiş,³⁸ O'ndan başkasından yardım talep edilmesini yasaklamış,³⁹ necis saydığı putlardan yardım istenmesini, şfaat beklenmesini şirk esaslarından kabul etmiştir⁴⁰.

Kur'an'da birçok âyette, şirkin büyük bir günah ve Allah'a iftira olduğu hususu üzerinde durulmuş, onun affedilmeyen bir günah olduğu belirtilmiştir⁴¹.

Görüldüğü üzere aralarında bazı farklı yaklaşımlar olsa bile put, put yapımı, puta tapma ve şirk Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da yasaklanmıştır. İlahî dinlerdeki bu ortak özellik Kur'an'da Hz. Muhammed'e hitaben şöyle ifade edilmiştir: "De ki ey Ehl-i Kitab! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na hiçbir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirinizi Rab olarak benimsememek üzere bizimle sizin aranızdaki müşterek bir söze gelin."⁴²

Bu âyet, ilâhî dinlerin inanç esasları bakımından temelde aynı şeyleri ihtiva ettiklerini ve insanlara duyurdıklarını, fakat onlardan bazılarının,

36. Bkz. Nisa, 36; En'am, 151.

37. Bkz. Ra'd, 36.

38. Bkz. Furkan, 68.

39. Bkz. Fatıha, 5.

40. Bkz. Tevbe, 28.

41. Bkz. Nisa, 48, 116.

42. Bkz. Al-i İmran, 64.

zamanla, bu ortak inanç değerlerinden uzaklaşıp, birtakım yanlış inanışları benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bütün ilâhî dinler özünde Allah'a iman ve kulluk bulunan, şirkten uzak inanç sistemleridir. Onlar bütün insanları bu gerçeğe inanmaya davet etmektedir. En son ve mükâmil din olan İslâm'ın hedefi de insanlığı bu inanca çağırmaktır.

B- ZINA

Zina, dinî bir akde bağlı olmaksızın,⁴³ erkek ve kadın arasındaki isteğe bağlı cinsel ilişkidir. Bunu yapan erkeğe "zânî", kadına da "zâniye" denmektedir⁴⁴.

Dinler, insanın ahlâkî ve sosyal hayatı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu etki belli bir dine müntesip olan fertler üzerinde çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Özellikle uyum içinde bulunması istenen toplumların, ahlâkî yapılarının sağlam esaslara bağlanması gereklidir. Ahlâkî ve toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkileyen sebeplerden birisi şüphesiz zinadır. Bunun için zina, hemen hemen bütün dinî sistemlerde haram sayılmıştır.

a- Yahidilik'te Zina:

Allah tarafından Hz. Musa'ya bildirilen ve uyulması istenen ilk hükümler arasında zina yasağı da bulunmaktadır. Yahudiler arasında önemli bir yere sahip olan ve "On Emir" olarak bilinen Tevrat'ın Çıkış ve Tesniye bölümlerinde tekrar edilen hükümler arasında "zina etmeyeceksin" emri açık bir şekilde yer almaktadır⁴⁵. Zina, daha geniş bir anlamda fuhuş, bir başka yerde; "İsrail kızlarından ve İsrail oğullarından kendini fuhuşa vakfetmiş kimse olmayacaktır"⁴⁶ ifadesiyle Yahudi Kutsal kitabında, İsrail kadınlarına ve erkeklerine, kesinlikle yasaklanmaktadır.

Tevrat kendisiyle cinsel ilişki kurulması yasak olanları ayrıntılı olarak açıklamıştır. Komşu karısı ve hayız halindeki eşle cinsî ilişki haram kabul edildiği gibi, livata (homoseksüellik) kadın veya erkeğin herhangi bir hayvanla cinsî münasebette bulunması da zina sayılmış ve haram kapsamına alınmıştır⁴⁷.

43. Hüseyin b. Muhammed, Ragıb el-İsfahani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an , İstanbul, 1986, s. 315.

44. Ö. Hasuhi Bilmen, Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, İst., 3/197.

45. Bkz. Çıkış, 20/14; Tesniye, 5/18.

46. Bkz. Tesniye, 23/17.

47. Bkz. Çıkış 22/19; Levililer, 18/19-24, 20/13, 15-16; Tesniye, 27/20-23, Ayrıca Bkz. Levililer, 12/1-5, 15/19-24.

Zina yasağı, sosyal denge ve ahlâkî yapının sağlıklı olması bakımından gerekli olan evlilik ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmasını lüzumlu kılmış, buna bağlı olarak Yahudi Kutsal Kitabı'nda zina ve onunla ilgili hükümler açıklanırken, evlenme konusunda bazı sınırlandırmalara gidilmiştir. Nitekim Tevrat'ın Levililer bölümünde bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Tevrat'ın Tesniye bölümünde ise, tekrar mahiyetinde ifade edilen evlenme konusunda şu sıra ve sınırlandırmalara işaret edilmiştir: "Sizden hiçbirisi kendi yakın akrabasından birine, onun çıplaklığını açmak için yaklaşmayacaktır. Ben Rabbinim..." diye başlayan bölümde; baba, ana, babanın karısı, kendi kız kardeşi, babasının yahut anasının kızı, -evde yahut dışarda doğmuş olsun- kendi oğlunun kızı, yahut kendi kızının kızı, babanın karısının kızı, babanın kızkardeşi, annenin kızkardeşi, babanın kardeşinin hanımı, kendi gelini, kardeş karısı, bir kadının yanında onun kızı veya onun oğlunun kızı veya kızının kızı ile evlenmesi ve iki kız kardeşin aynı anda nikahlanması haram kılınmıştır⁴⁸. Buna benzer bir liste yine aynı bölümün başka yerinde sıralanmıştır⁴⁹.

Her dinde, din koyucu, her yasak ihlaline karşılık uygun bir ceza takdir etmektedir. Tevrat'ta ise zinanın cezası "ölüm" olarak tayin edilmiştir. Bu hüküm çeşitli vesilelerle Tevrat'ın çeşitli yerlerinde açıklanmıştır⁵⁰.

Tevrat'ta verilen bilgilerden anlaşıldığına göre; zânînin ölüm cezası ile cezalandırılması, toplumun gûnahtan temizlenmesi gibi umumî bir yararı da hedeflemektedir. Şöyle ki, zânînin öldürülmesi ile bir taraftan toplum kötülüklerden temizlenmiş, diğer taraftan bu yolla topluma yüklenecek olan günah ortadan kaldırılmış olmaktadır⁵¹.

Bununla birlikte zânînin veya zâniyenin nasıl öldürüleceği hususunda Tevrat'ta açık bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Yakub'a isnat edilen bir uygulamaya göre, zina suçunun cezasının, yakmak suretiyle öldürmek olduğu anlaşılmaktadır⁵². Yeni Ahit'te ise; Yahudilik'te zina yapan birinin taşlanarak (recm) öldürüldüğüne dair rivayetler yer almaktadır⁵³. İslâm kaynaklarında Yahudilik'te zânînin taşlanarak öldürme şeklinde cezalandırıldığı haber verilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) zamanında zina eden bir yahudinin kendi dinine uygun olarak, recmedilmek suretiyle öldürüldüğü nakledilmektedir⁵⁴.

48. Bkz. Levililer, 18/6-18.

49. Bkz. Levililer, 20/10-21. Ayr. Bkz. Isaac Markon, "Consanguinity," The Universal Jewish Encyclopedia, New York-1948, III/534-535.

50. Bkz. Levililer, 20/10-26.

51. Bkz. Tesniye, 22/22. (Burada Yahudilik ve Yahudi toplumunun aynılığına dikkat edilmelidir).

52. Bkz. Tekvin, 38/24.

53. Bkz. Yuhanna, 8/3-5.

54. Bkz. Buhari 8/22, Ayr. Bkz. Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Terc. Ankara-1981, 9/317-18.

b- Hristiyanlık'ta Zina:

Hristiyanlık'ta haramlar Kitabı Mukaddes içerisinde "şeriat" adıyla tavsif edilen Tevrat'da genel olarak tasnif edilmekte, Yeni Ahit'te de Hristiyanlığa özgü yorumları yapılmaktadır. Haramlarla ilgili bu yorumlar içinde zina fiiline geniş bir yer verilmekte ve haram olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda zina, Hristiyanlık'ta, aile düzenini yakından ilgilendirmekte ve boşanmanın yegane sebebi sayılmaktadır. Bu husus Matta'da şu ifadelerle; "Fakat ben size derim ki, zinadan başka bir sebeple karısını boşayan adam, onu zaniye eder ve kim boşanmış kadınla evlenirse zina eder"⁵⁵ şeklinde açıklanmaktadır.

Örnek olarak zikrettiğimiz bu hükümde de görüleceği üzere, zina boşanmanın tek sebebi sayılmakta, bunun dışında herhangi bir nedenle gerçekleşen boşanma sonucunda başkalarıyla yapılan evlilik ise; "...Kim zinadan ötürü olmayıp karısını boşar ve başkası ile evlenirse, zina eder, boşanmış olanla da evlenen zina eder,"⁵⁶ cümlesi gereğince zina suçü hükmüne tabi tutulmaktadır.

Hristiyanlık'ta zina, evlilikte sadece boşanma sebebi olarak, bir tehdit unsuru şeklinde değerlendirilmiş, bunun dışında zina yapana tatbik edilecek ceza ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamıştır. Nitekim İsa zamanında, Yazıcı ve Ferisilerden bir grup, zina eden bir kadını getirerek ve Musa zamanında zina edenlerin taşlanarak öldürüldüğünü belirterek, kendisinin bu kadın hakkında nasıl bir uygulamada bulunacağını sormuşlar; İsa da onlardan günahsız olan birinin kadını taşlamasını istemiştir. Fakat gerek Yazıcı gerekse Ferisiler bunu yerine getirmemişler ve birer birer oradan uzaklaşmışlardır. Bu durum karşısında İsa, zina eden bu kadına herhangi bir ceza uygulamamış, ona bir daha günah işlememesini tavsiye ederek çekip gitmiştir.⁵⁷

İsa'nın bu uygulaması, zina suçunun karşılıksız bırakıldığı, Eski ve Yeni Ahit arasında bir boşluğa terkedildiği görünümü vermektedir. Zina, iki kişi arasındaki meşru olmayan bir ilişki durumundan çıkarılmakta, gönülde meydana gelen fakat fiili suç sayılmayan bir niteliğe büründürülmektedir⁵⁸. Bu durumda zina boşanmanın yegane sebebi sayılmakla birlikte, onunla yakından ilgili evlilik müessesesi, Yahudilik'teki gibi, sağlam esaslara dayandırılmamaktadır. Böyle bir anlayış içerisinde kutsal bir kurum olduğuna inanılan ailenin zina ile nasıl yıkılabileceğini açıkla-

55. Bkz. Matta, 5/32.

56. Bkz. Matta, 19/9

57. Bkz. Yuhanna, 8/3-11.

58. Bkz. Matta, 5/27-28.

mak ve zina yapana ne gibi bir cezanın verileceğini belirtmek, Hristiyanlık'ta önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

c- İslâm'da Zina:

İslâm, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi zina fiilini haram saymıştır. Kur'an-ı Kerim, zina fiilinin niteliklerini belirlediği gibi sonuçlarını da açıklamış, insanları ve özellikle inananları zinadan uzak durmaya çağırmıştır⁵⁹. Yüce Allah birçok âyet-i kerimede mü'minleri kötü ve çirkin fiil olan zinadan sakındırmıştır. Meselâ İsrâ Sûresi 32. âyetinde "Sakın zinaya yaklaşmayın, doğrusu bu çirkindir, kötü bir yoldur" şeklinde buyurulmuştur.

İslâm hukukunda sorumluluk çağında olan kişinin yapması ve yapmaması gereken hususlardan söz edilirken ve haram olan fiiller sayılırken zina konusuna özel bir yer verilmektedir. İslâm hukukuna göre akıl-baliğ olan bir kimse, dinin haram saydığı bir şeyi yaptığında suç işlemiş sayılmakta ve hakkında ceza hükmü bulunmaktadır. Hududun (cezaların) suçlulara herhangi bir acıma duygusuna kapılmadan adil bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmektedir. İslâm'da sorumluluk da suç da ferdidir. Herkes yaptığından sorumludur. Ne toplum ne de başka birisi suçlu bir kimsenin suçuna ortak olmadığı gibi cezasına da katılmaz. Ayrıca suçlunun cezalandırılması, Allah'ın insanlar için gönderdiği dinin tam olarak tatbik edilmesinin Allah'a ve ahiret gününe ihlasla inanmanın alâmetlerindenidir. Kur'an-ı Kerim birçok âyette cezaların uygulanmasını adaletten uzaklaşmaması gerektiğini bildirmektedir⁶⁰.

İslâm'da reşid kabul edilmeyen çocuklara, mecnunlara-dinen sorumlu sayılmadıkları için- zina suçuna karşı belirlenen "had" cezası uygulanmamaktadır⁶¹. Zina suçuna verilecek ceza, zinanın mahiyetine göre dir. Yine zina eden kimsenin cezalandırılması, zânînin şahsî ve medeni durumu kadar sosyal konumuyla da yakından ilgilidir. İslâm alimleri, Kur'an'da geçen 100 değnek (celde) ifadesini, bekar olup da zina eden kimselere tatbik edilecek ceza şeklinde anlamış⁶², evli olduğu halde zina eden kimseye tatbik edilecek cezayı ise, bu konudaki hadis ve uygulamaları gözününde bulundurarak taşlanarak öldürme "recm" olarak yorumlamışlardır.

Kur'an-ı Kerim'de zina edenlerle ilgili olarak manevî cezalardan da söz edilmektedir: "Zina eden erkek, zina eden veya müşrik bir kadından

59. Bkz. Furkan, 68; Mümtahine, 12.

60. Bkz. Nur, 2.

61. Bkz. Buhari, 8/21, Ö.N. Bilmen a.g.e. 3/210.

62. Bkz. M. Ali Sabunî, Safvetü't-Tefasir, Beyrut, 1981, 10. kısım s.6-7.

63. Bkz. Buhari, 8/20-22, Tecrid-i Sarih Terc. 8/139. Vehbe ez-Züheyli, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü, Şam, 1989, VI/40.

başkası ile evlenemez, zina eden kadın ancak zina eden veya müşrik olan erkekle evlenebilir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır⁶⁴. Öte yandan Hz. Peygamberden nakledilen bir hadise göre, zina suçu ile iman arasında bir ilişki kurulmuş ve insanın mü'min olarak bu suçu işleyemeyeceği belirtilmiştir⁶⁵.

İslâm, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta olduğu gibi, kutsal bir müessese kabul edilen evlilik ile zina fiili arasında bir bağlantı kurmuştur. Bu çerçevede evlenilmesi haram olan kimseleri açıklamıştır. Nisa sûresi 23. âyetinde kendileriyle evlenilmesi yasaklananlar şöyle sıralamaktadır:

"Sizlere analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileri ile birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikahlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak size haram kılındı..."

Bunlara ilhave olarak Kur'an, babaların evlendiği kadınlar⁶⁶ ile halen başkaları ile evli bulunan ve boşanmamış kadınlarla evlenilmesini yasaklamaktadır⁶⁷.

C- ADAM ÖLDÜRME (Katl)

Katl, bir varlığın hayatına son veren, ruhunun cesetten çıkmasına ve ölmesine sebep olan bir olaydır. Hayat sahibi birini öldüren kimseye kâtil, öldürülene de maktul denmektedir⁶⁸.

Öldürme olayının tarihte ilk olarak Hz. Adem'in büyük oğlu Kabil tarafından başlatıldığı bilinmektedir. Aralarında çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı Kabil, küçük kardeşi Habil'i öldürmüştür⁶⁹. İnsanların çeşitli sebeplerle birbirlerini öldürmeleri, o günden itibaren nefretle karşılanmış; gerek ilâhi gerekse beşerî yasalarda haram sayılmıştır. Bu yasağın ihlâl edilmemesi için çeşitli emir ve tavsiyelerde bulunulmuş ve birtakım tedbirler alınmıştır. Şayet, adam öldürme suçu, bunlara rağmen işlenmişse, öldürene cezaî müeyyidelerin uygulanması istenmiştir. Bu durum, ilâhî menşeli bütün dinlerde böyledir.

64. Bkz. Nur, 3.

65. Bkz. Buhari, 8/20.

66. Bkz. Nisa, 22.

67. Bkz. Nisa, 24.

68. Bkz. Ö.N. Bilmen, 3/17; Vehbe ez-Züheyli, 6/217.

69. Bkz. Maide, 29-31; Krş. Tekvin, 4/1-8.

a- Yahudilik'te Adam Öldürme:

Yahudilik'te adam öldürme haramlardan sayılmıştır. Kur'an-ı Kerim, aslî haliyle Tevrat'ın adam öldürme hadisesini Yahudilere yasakladığını, bunun büyük bir suç olduğunu ve suçsuz bir kişinin öldürülmesiyle bütün insanlığın öldürülmüş sayılacağını bildirdiğini bize haber vermektedir. Ayrıca Kabil-Habil arasındaki öldürme olayından, bu konuda, ibret alınması gerektiğinin de Tevrat'ta yer aldığını duyurmaktadır⁷⁰. Nitekim bugün elimizde bulunan Tevrat'ta da adam öldürme olayı "katletmeyeceksin"⁷¹ şeklindeki kesin emirle yasaklanmış bulunmaktadır.

Adam öldürmenin yasaklanışının hikmeti Tevrat'ta, insanın Allah suretinde yaratılmış olması ve yeryüzünün insanlarla meskûn kılınması olarak ifade edilmektedir⁷². Ancak Tevrat'ta adam öldürme hadisesi mahiyeti itibariyle ele alınmakta; suçsuz ve salih kişilerin öldürülmeleri açıkça haram sayılırken,⁷³ suçlu ve günahkâr olanların- şayet öldürülmeyi hak etmişlerse- öldürülebilecekleri kabul edilmektedir. Böylece katl hadisesi belirli mertebelerde tasnif edilmekte ve sınırlandırılmaktadır. Meselâ sosyal asayiş ve emniyeti, birlik ve bütünlüğü ihlal edeceği sebebiyle "komşunun gizlice öldürülmesi"⁷⁴ yasaklanmış, "kiralık katil tutulması" da lanetlenmiştir⁷⁵.

Yahudilik'te kasten adam öldürmenin cezası, "kıyas" yoluyla öldürmedir. Tevrat'ta şöyle denilmektedir: "Her kim adam kanı dökerse, onun kanı adam ile dökülecektir"⁷⁶. "Bir kimse bir adam vurursa mutlaka öldürülecektir"⁷⁷ cümlesi, kıyasın her halukârda uygulanacağına işaret etmektedir. Tevrat'ta yer alan bu hükümler adam öldürmeyi kesin ve açık bir şekilde yasaklamaktadır. Yine Tevrat katile ceza uygulanırken insanlar arasında fark gözetilmemesi, hududun herkese eşit bir şekilde tatbik edilmesi,⁷⁸ hükmün infaz edilmesinde merhamet gösterilmemesi gerektiğini bildirmektedir. Katilin cezası infaz edildiğinde; İsrail toplumu tümüyle sorumluluktan kurtulacağı gibi, ceza adil bir şekilde tatbik edilmediği takdirde bütün İsrail oğullarının suçlu kalacakları söylenmektedir⁷⁹.

70. Bkz. Maide, 32.

71. Bkz. Çıkış, 20/13.

72. Bkz. Tekvin, 9/6-7.

73. Bkz. Çıkış, 23/7.

74. Bkz. Tesniye, 27/4.

75. Bkz. Tesniye, 27/25.

76. Bkz. Tekvin, 9/6.

77. Bkz. Levililer, 24/17-21.

78. Bkz. Levililer, 24/22.

79. Bkz. Tesniye, 9/11-23.

b- Hristiyanlık'ta Adam Öldürme:

Hristiyanlıkta katl, Eski Ahit emirleri gereğince, prensipte haram sayılmaktadır. İnsan düşüncesinin bir ürünü olması sebebiyle adam öldürmenin haram sayılması, Hristiyanlığın kendi prensiplerine de uygun düşmektedir⁸⁰. Ancak Hristiyanlığın Eski Ahit'i yorumlama özelliği, katl olayını mahiyet itibariyle daha kapalı ve anlaşılıp uygulanması güç bir hale sokmuştur.

"İşittiniz ki eski zaman adamlarına denildi ki; 'katletmeyeceksin ve kim katlederse hükme müstehak olacaktır'. Fakat ben size derim, kardeşine kızan her adam hükme müstehak olacaktır ve kardeşine raka (hararet ifadesi) derse, Millet Meclisinin hükmüne müstehak olacaktır. Ve kim 'ahmak' derse cehennem ateşine müstehak olacaktır."⁸¹

Bu hükümlerde görüldüğü üzere Hristiyanlık'ta katl'in mana ve mahiyeti genişletilmiş; insana küçük bir hakaret yapan bile cehennemlik olmakla tehdit edilmiştir.

Adam öldürmenin sınırlarının bu denli geniş tutulması ve insanlar arası ilişkelerde aşırı duyarlı olunması, kendisi de bir insan olan katile, ceza tatbik edilmesi konusunda, doğal olarak, bazı problemler ortaya çıkarmaktadır. Belki de bu sebeple olacaktır ki, Tevrat'ın katil hakkında verdiği kısasla öldürme cezası, Hristiyanlık'ta hafifletilerek yorumlanmış ve bir bakıma merhamet ve sevgi duygularının tesiri altında şekillendirilmiştir. Matta'da yeralan aşağıdaki cümleler bu hususu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

"Göz yerine göz, diş yerine diş denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir. Ve eğer biri seninle mahkemeye gidip senin gömleğini almak isterse ona abanı da bırak. Ve kim seni bir mil gitmeğe zorlarsa onunla iki mil git. Senden dileyene ver, senden ödünç isteyene yüz çevirme."⁸²

Burada örnek olarak sunduğumuz ifadelerde yer alan görüşler bir yandan katl hadisesi ile ilgili cezayı fevkalade hafifletirken diğer yandan toplumda sevgiye dayalı bir sosyal ahlâk oluşturmaya yönelik prensipler ortaya koymaktadır. Ancak en ufak bir hakaretin bile yasaklandığı ve karşılığının cehennem olarak belirtildiği bir sistemde, bu hoşgörü nasıl tesis edilecek veya ikisi bir arada nasıl uygulanacaktır? Yeni Ahit'te bu sorunun tatmin edici bir cevabını bulmak oldukça güçtür. Ayrıca Kitabı Mu-

80. Bkz. Matta, 7/21.

81. Bkz. Matta, 5/21-22.

82. Bkz. Matta, 5/38-42.

kaddes'in "şeriat" kitabı olarak nitelenen Eski Ahit'in bu derece değişik bir yoruma tabi tutulması, ona iman edilmesiyle nasıl bağdaştırılabilir?

c- İslâm'da Adam Öldürme:

İslâm'da katl olayı ikiye ayrılmaktadır. Birisi kasden (taammüden) diğeri ise hata ile öldürmedir. Her iki tür katl fiili İslâm'da haram kabul edilmekle birlikte katillere tatbik edilecek ceza farklıdır. Kur'an açık ifadelerle katli yasaklamakta, mü'minleri bu fiilden kaçınmaya çağırmaktadır. İnanananları "Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayanlar"⁸³ olarak nitelemektedir. Herhangi bir sebeple kasden adam öldüren bir mü'mine ebedî olarak cehennem azabı tatbik edileceği bildirilmekte,⁸⁴ dolayısıyla katl fiilini mü'min için caiz görmemektedir⁸⁵.

İslâm'da adam öldürme büyük günahlardan sayılmış, büyük günah sahibi için dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki çeşit ceza belirlenmiştir. Nitekim Nisa sûresinin 93. âyeti, kasden adam öldürenin ebedî olarak cehennemde kalacağını belirterek, işin ahiret ile ilgili yönüne açıklık getirmiştir. Bakara sûresinin 178'nci âyetinde ise; "Ey iman edenler: Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı, hüre hür, köleye köle, kadına kadın, kim kardeşi tarafından affedilirse kısas düşer" ifadesiyle, adam öldürmenin dünyevî cezasının "kısas" olduğuna işaret edilmiştir.

Hata ile öldürmenin cezası Kur'an'da daha farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. "... Bir mü'mini yanlışlıkla öldürenin bir mü'min köleyi azat etmesi ve öldürenin ailesi bağışlamadıkça ona diyet ödemesi gerekir. Eğer o mü'min size düşman bir topluluktan ise mü'min bir köleyi azat etmek gerekir. Şayet aranızda anlaşma olan bir millettense ailesine diyet ödemek ve mü'min bir köleyi azat etmek gerekir. Bulamayana Allana tarafından tevbesinin kabulü için ard arda iki ay oruç tutmak gerekir..."⁸⁶

İslâm hukukunda ise kâtilin cezalandırılması amacıyla, Kur'an'da belirtilen esaslar çerçevesinde; hâbs, kısas, diyet, kırbaçlama, mirastan mahrumiyet, keffaret-i katl gibi birtakım dünyevi cezalar geliştirilmiştir⁸⁷.

D- HARAM YİYECEKLER

Yiyecekler konusunda her toplumun dinî ve kültürel geleneklerine göre bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bir kısım yiyeceklerin, belli

83. Bkz. Furkan, 68.

84. Bkz. Nisa, 93.

85. Bkz. Nisa, 93.

86. Bkz. Nisa, 92.

87. Geniş Bilgi için Bkz. Ö.N. Bilmen, a.g.e. 3/42-47.

bir dine mensup toplumlarda helâl iken, dinî inanç ayrılığından dolayı, başka dinî inanışlara sahip olan toplumlarda haram olduğu görülmektedir. Bölgesel etkenlerin de aktif bir rol oynadığı bu konuya üç ilâhî din açısından baktığımızda, farklı durumlar karşımıza çıkmaktadır.

a- Yahudilik'te Haram Yiyecekler:

Yahudilik, yeme içme konusunda istisnâî bir özelliğe sahiptir. Bu dinde, yasakların evrensel nitelikten çok millî bir mahiyet kazandığı, bunun için bazı yiyeceklerin sadece Yahudilere haram sayıldığı dikkati çekmektedir.

Yahudilik'te yiyecekler konusundaki yasaklara genel olarak bakıldığında, bazı yasakların, yiyeceklerin tabiatlarından çok, topluma ceza olsun diye yasaklandığı anlaşılmaktadır. Bazan bu tür yasakların belli bir zaman diliminin dışına çıkarak nesiller boyu devam ettiği görülmektedir⁸⁸. Ayrıca Yahudilik'te kendi tabiatından kaynaklanan sebepler dolayısıyla yasaklanan yiyecekler de bulunmaktadır. Genel olarak hayvanî gıda maddelerinden oluşan bu yasaklar,⁸⁹ geviş getirmeyen ve çift tırnaklı olmayan hayvanlar ve onlardan imal edilen gıdalar olarak formüle edilmiştir. Bu kurala tam olarak uymayan deve, tavşan, kaya porsuğu, geviş getirdiği, fakat çift tırnaklı olmadığı, domuz ise çift tırnaklı olduğu, fakat geviş getirmediği için haram sayılmıştır⁹⁰.

Yahudilik'te leş, kan,⁹¹ ve bir kısım iç yağların⁹² yenilmesi kesin olarak haram olan hususlardandır.

Tevrat'ta yeme ile ilgili çeşitli bilgiler olmasına rağmen içki konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Yahudi toplumunu içine düşüğü bunalımdan kurtaracak birini doğuracak kadına gelen bir meleğin; "...ve şimdi rica ederim sakın şarap ve içki içme" şeklindeki hitabı⁹³, dindar bir Yahudinin içki hususunda da dikkatli olması gereğine işaret etmektedir.

Yahudilik'te birtakım yiyeceklerin yanında toplumun ahlâkî değerlerini yakından ilgilendiren faiz⁹⁴, rüşvet⁹⁵, yalancılık⁹⁶ ve hırsızlık⁹⁷ da yasaklanmıştır.

Umumi karakter arzeden bu yasakların yanında, Tevrat'ta Yahudilerin geçici olarak uyması gereken yasaklardan da bahsedilmektedir. Bu ya-

88. Bkz. Levililer, 22/3.

89. Bkz. Levililer, 11/1-47.

90. Bkz. Tesniye, 14/3-8.

91. Bkz. Levililer, 17/12-17; 19/26.

92. Bkz. Levililer, 7/22, vd.

93. Bkz. Hakimler, 13/4, 7, 14.

94. Bkz. Tesniye, 23/19-20.

95. Bkz. Çıkış, 23/8.

96. Bkz. Çıkış, 23/7; Levililer, 19/11.

97. Bkz. Levililer, 19/11.

saklar Yahudilerin Mısır'dan çıktığı döneme rastlaması sebebiyle, daha çok şükür orucu niteliği taşımaktadır⁹⁸.

Kur'an'da Tevrat indirilmezden önce- (bilahare) Yakub'un kendisine haram kıldıkları dışında- yiyeceklerin her türlüünün İsrail oğullarına helâl olduğu açıklanmaktadır⁹⁹.

Yahudilere verilen bu aşırı müsamaha onların zamanla doğru yoldan sapmalarına sebep olmuş, Allah'a karşı isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah, bir ceza olarak, bütün turnaklı hayvanları onlara haram kıldığı gibi, sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağları hariç iç yağlarını da onlara haram kılmıştır¹⁰⁰. Kur'an-ı Kerim yukarıda naklettiğimiz yasakların Yahudilerin haksızlık etmeleri, insanları Allah yolundan alıkoymaları, yasaklandığı halde faiz almaları, insanların mallarını haksızlıkla yemeleri sebebiyle olduğunu izah etmektedir¹⁰¹. Burada, aslında helâl olan şeylerin Yahudilere bir ceza olması bakımından haram kılındığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

b- Hristiyanlık'ta Haram Yiyecekler:

Hız. İsa, Hız. Musa'dan sonra kendisine kitap verilen büyük peygamberlerden biridir. Gerek Yeni Ahit'te belirtilen Hız. İsa'ya ait ifade, gerekse Kur'an'da yeralan bigiler, onun Tevrat'ta belirtilen hükümlerin uygulayıcısı ve noksan kalan kısımların tamamlayıcısı olduğunu açıklamaktadır¹⁰². Buna göre Hristiyanların Tevrat hükümlerinden sorumlu olmaları gerekmektedir. Nitekim Pavlus, şeriat (Tevrat) vasıta olmadan günahın mahiyetinin ve onunla ilgili hükümlerin doğru olarak bilinemeyeceğini belirterek¹⁰³ Tevrat'ın Hristiyanlar için önemine işaret etmiştir.

Tevrat geleneğinin bir ürünü olarak, Hristiyanlık'ta, putlara kurban edilen şeyler, kan ve boğulmuş olan hayvanlar haram kabul edilmiştir¹⁰⁴. Ancak kanonik sayılan İncillerden Makos'da haram yiyecekler konusuna değişik bir mahiyet kazandırılmıştır. Dışarıdan giren şeylerin insanı kirletyeceği inancıyla bütün yiyecekler helâl-temiz- sayılmıştır¹⁰⁵. Böylece Tevrat'ın bu konuda koyduğu bütün yasaklar toptan ortadan kaldırılmıştır.

Hristiyanların harama bakış tarzındaki farklılık haram işleyerek günahkâr olan birinin günahı ve bağışlanması konularına farklı yaklaşımda

98. Bkz. Çıkış, 12. Bölüm, 13/3-10.

99. Bkz. Al-i İmran, 93.

100. Bkz. En'am, 146.

101. Bkz. Nisa, 160, 161.

102. Bkz. Matta, 5/17; Al-i İmran, 50.

103. Bkz. Romahlara Mektup, 7/7.

104. Bkz. Resullerin İşleri, 15/20-29.

105. Bkz. Markos, 7/14-19.

bulunulmasına sebep olmaktadır. Hz. İsa'nın Hristiyanlık içindeki özel konumu ile yakından ilgili olan bu yaklaşım ve değerlendirmede; İsa Allah'ın oğlu olarak tavsif edilmektedir¹⁰⁶. Bu özelliğinden dolayı İsa, Petrus'a bazı özel yetkiler vermiş ve Petrus da bu yetkiye dayanarak insanlar üzerinde tasarruf hakkına sahip olmuştur¹⁰⁷. Bu yetki daha sonra Hristiyan din adamlarına da teşmil edilmiş¹⁰⁸, darda kalan, günaha dalan insanların kurtarılmasına vesile kılınmıştır.

c- İslâm'da Haram Yiyecekler:

İlâhî hükümler İslâm ile en son ve mütekâmil şekline ulaşmıştır¹⁰⁹. Bu sebeple İslâm'da haram olan şeylerin daha önce Yahudilere haram kılındığı Kur'an-ı Kerim'de belirtilmektedir¹¹⁰. İlâhî dinler arasında itikadî konularda bulunan benzerlik ve birliktelik, muamelât ile ilgili hususlarda da önemli ölçüde kendini göstermektedir. Bu benzerlik, başlangıçtan günümüze, insanlığın aynı kaynağın emir ve yasaklarına muhatap olduğuna işaret etmektedir.

Kur'an bütünlük içinde incelendiğinde, iyi ve güzel olan şeylerin insanlığa helâl kılındığı anlaşılmaktadır.¹¹¹ Böylece helâl konusuna bir muhteva kazandırılmış; onun insanların bütünü tarafından iyi olarak nitelendirilebilecek ve insanlığa zararı dokunmayacak şeyler olması istenmiştir.

Kur'an, tabiatları itibariyle helâl olan şeyleri, helâl oluş hikmet ve sebeplerini bozmadan, meşru yollardan kazanıp yemeyi insanlara tavsiye etmiştir¹¹². Ayrıca insanlardan helâl yiyecek ve içeceklerin tüketiminde ölçülü olmaları, cimrilikten ve israftan kaçınmaları istenmiştir¹¹³.

Kur'an-ı Kerim'de helâl olan şeylerin tasnifi yapılmamış ve birer birer belirtilmemiştir. İyi ve güzel olma, bir şeyin helâl olmasında temel ve genel şart olarak benimsenmiştir.

Kur'an'da haram ve helâl belirlemesinin ancak Allah ve Rasulû tarafından yapılabileceği açıklanmaktadır. Nitekim "...Allah ve Rasulünün

106. Bkz. Matta, 16/6.

107. Bkz. Matta, 16/19; Resullerin İşleri, 15/7.

108. Bkz. Matta, 18/18-20.

109. Bkz. Maide, 3.

110. Bkz. Nahl, 118.

111. Bkz. Bakara, 168, 172.

112. Bkz. Maide, 88.

113. Bkz. En'am, 141; Araf, 31; Tevbe, 29.

haram kıldığını haram saymayan...¹¹⁴, "...Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının"¹¹⁵ âyetlerinde bu hususa işaret edilmektedir.

Haram konusu, "habîs" kelimesi ile Kur'an'da, umumî bir mahiyet kazanmaktadır¹¹⁶. Helâlden farklı olarak haramlar Kur'an'da isimlendirilmiştir.¹¹⁷ Buna göre yiyecekler ile ilgili başlıca haramlar şunlardır: Leş, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına kesinler¹¹⁸, boğulmuş, biryerine vurularak öldürülmüş, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanlar, dikili taşlar üzerine boğazlananlardır¹¹⁹.

Kur'an'da yiyecekler ile ilgili başka bir tasnifin bulunmaması, bu konudaki haramların hayvanî maddelerden oluşması, dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Haramların bir kısmının- domuz eti gibi- kendi özelliklerinden ötürü haram olması yanında- ki bunun hikmet ve sebepleri ayrı bir çalışma gerektirir- bozulma ve mikrop taşıma ihtimalinin bulunduğunu anlamak güç değildir.

Kur'an-ı Kerim'de haram kılınan şeylerin insanların ruh, beden, akıl ve inanç sağlığı sebebiyle olduğu dikkati çekmektedir. İstisnaî haller veya mecburiyet dışında, insanların haram şeylerden yararlanmaya çalışması, ilâhî emri çiğnemek olacaktır¹²⁰. Haramların fert ve topluma hiçbir yararı olmaz, üstelik zararı vardır.

Görünüşte insanlar için bazı yararları olduğu iddia edilen içki ve kumarın¹²¹, toplumda kin ve düşmanlığa sebep olmak, insanları Allah'ı anmaktan alıkoymak, gerçekte onlara kulluk görevlerini yaptırmamak¹²² gibi çok büyük zararlarının olduğunu bizzat Kur'an açıklamaktadır.

İnsanın ruhu ve akli kadar vücudunu da etkileyen haramların yanında, toplumsal ahlâkı etkileyen içki, kumar, fal¹²³ gibi haramlar da vardır. Ticarî ahlâkı yakından ilgilendiren, toplumun dengesini belli bir sınıf lehine bozan, insanî değerleri para ile değiştiren faiz de¹²⁴ Kur'an'da haram

114. Bkz. Tevbe-29.

115. Bkz. Haşr, 7; Ayrıca bkz. Araf, 157; Ahzab, 36.

116. Bkz. Araf, 157.

117. Bkz. En'am, 159.

118. Bkz. Bakara, 173; Maide, 3; Nuh, 115.

119. Bkz. Maide, 3.

120. Bkz. Nahl, 115.

121. Bkz. Bakara, 219.

122. Bkz. Maide, 91.

123. Bkz. Bakara 219; Maide, 90.

124. Bkz. Bakara, 275-6, 278-9; Al-i İmran, 130.

kılınmıştır. Bütün bunlara ilâve olarak yalancılık,¹²⁵ hırsızlık,¹²⁶ fuhuş,¹²⁷ ölçü ve tartı da hile¹²⁸ yapmak da İslâm'da kesin olarak haram kabul edilen hususlardır.

SONUÇ

Üç ilâhî dinden örnekler vermek suretiyle yaptığımız bu araştırma helâl ve haram konusunda şu hususların açığa çıkmasında yardımcı olmuştur:

a- Konusu ve hedefi insan olan her dinî ve siyasî sistem, fert ve toplumun huzurlu olmasını temin bakımından, müntesiplerinin belli kurallara uymasını istemektedir.

b- Haramlar (yasaklar) fert ve toplum arasındaki dengeyi sağlamasının yanında, insan ile yaratıcı arasındaki ilişkilerin de değer ölçüsü olmaktadır. Bu yasaklar sayesinde insanlar, ilâhî otorite tarafından kontrol edilmekte ve birçok konuda imtihana tabi tutulmaktadır.

c- Allah, fert ve toplum arası ilişkileri tanzim etmek için her ilâhî dinin, aynı emir ve yasakları ihtiva ettiğini söylemek zor olmakla birlikte; bu konuda, dinler arasında benzerlik ve yakınlıktan söz etmek mümkündür. Bu benzerlik ve yakınlık, tarihin başlangıcından itibaren günümüze kadar insanlığın, birtakım temel ve ortak değer yargılarına sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde dinler arasındaki farklılıklar, inanç ve ibadet sistemlerindeki çeşitlilik, emir ve yasaklar konusunda bazı farklılıkları ve ayrıntıları da beraberinde getirmiştir.

d- Tarihî tekâmül şartları, ictimâî yapıdaki gelişmeler ve ilâhî mesajın muhtevasındaki tedricî değişimler Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da helâl ve haram konusunda birtakım yeni hükümlerin ve açıklamaların bulunmasına sebep olmuştur. Ancak bunları temelde ilâhî dinler arasındaki farklılıklar olarak değil, ilâhî davetin tarihi tekâmül ve tedricilik karakteri yönünden değerlendirmek lâzımdır.

e- Helâller ve haramlar esas itibariyle ilâhî dinler arasında ortak bir görünüm sergilemektedir ki bu da Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın aynı ilâhî kaynaktan olduğunu göstermekte, haramların da ilâhî kökenli olup, beşerin ihtiyaçlarına paralel olarak tedricîlik arzettiğini ortaya koymaktadır. Şirk başta olmak üzere adam öldürme, zina ve benzeri büyük suçların her üç dinde de haram kılınması, fakat teferruatta bazı farklılıkların olması bunun açık delilidir.

125. Bk. Hacc, 30; Casiye, 7.

126. Bkz. Maide, 38.

127. Bkz. Araf, 33.

128. Bkz. En'am, 152; İsrâ, 35.

f- Dinlerdeki haramlar, bir yandan fert ve toplumun yararlarını ve sadetini korumaya, diğer yandan da mutlak otoritenin hakimiyetini tanıtmaya ve O'na her bakımdan itaatı sağlamaya yöneliktir. Beşerin varlığını, aklını, dinini, neslini ve sıhhatini korumak ise haramların ortak hedefini oluşturmaktadır.

g- Bir bütün olarak ele alındığında haramların şu üç karakteri taşıdığı görülmektedir:

1- Mutlak Haramlar; yani bir ilâhî hikmet ve emre müstenit olan haramlar.

2- Ceza nitelikli haram; yani herhangi bir fert veya toplumu cezalandırmak gayesi ile, aslında helâl olan şeyleri süreli veya süresiz olarak haram kılmak.

3- Adak sesebiyle olan haramlar; fert veya toplumun dinde helâl olan birtakım şeyleri, adakta bulunmak suretiyle kendine haram kılması sonucunda meydana gelen haramlar.

h- İlâhî dinlerde haramları koyan Allah'dır. Bu konuda kulların iradesine ihtiyaç duymamıştır. Allah tarafından haram kılınan herşey ilâhî kitaplar ve peygamberler aracılığıyla belli bir tasnif içerisinde insanların bilgisine sunulmuş olmasına karşılık, helâl olan şeylerle ilgili bir sınırlama getirilmemiştir. Helâl ve haramlar dinlerde açık ve net olarak belirtildiği için insanlar ilâhî otorite önünde herhangi bir özür beyanı haklarına sahip değildir; onlara düşen görev ilâhî emir ve nehîlere itaat ile tutum ve davranışlarını bunlara göre düzenlemektir.

i- Haramlarda asıl olan insanlığın-fert ve toplum olarak-hayırıdır. Ancak fert ve toplum düzeni açısından büyük yararlar ihtiva etmesi, Allah-insan münâsebetlerini düzenlemesi ve kullukta bulunmanın alâmetleri olması sebebiyle haramlar aynı zamanda bir imtihan aracıdır. Bu sebeptendir ki haramların ihlâli bütün ilâhî dinlerde yasaklanmış ve büyük günah olarak tavsif edilmiş; günahkârlar için gerek dünyevî gerekse uhrevî birtakım cezalar öngörülmüştür. Bu cezaların tatbikinde mutlaka adil davranılması ve suçlunun hakettiği cezaya çarptırılması istenmiştir.